

Jelentés az Erdélyi Múzeum-Egyesület honismereti pályázatáról

Az Erdélyi Múzeum-Egyesület 1991 novemberében meghirdetett, 1992. december 31-i határidővel zárult honismereti pályázata nagy érdeklődést váltott ki. Összesen 77 pályamunka érkezett be, közülük 3 történeti forrásközlés, 2 régészeti, 37 helytörténeti, 8 iskolatörténeti, 3 művészettörténeti, 9 néprajzi, 3 népköltészeti, 3 népművészeti, 2 nyelvészeti munka, 7 pedig helynévgyűjtés. Az EME elnöksége a pályaművek elbírálására bizottságot küldött ki. Ennek tagjai: Imreh István, Jakó Zsigmond, Keszeg Vilmos, Kiss András, Kovács András, Murádin László, Sipos Gábor. A bizottság megállapodott a pályázatok elbírálásának szempontjaiban. Leszögezte, hogy a pályamunkák értékelésénél az eredetiség, új, elsősorban levéltári forrásanyag, illetve terepen végzett gyűjtő-feltárási munka, továbbá a módszeresség értékelendő, csak másodsorban vehetők figyelembe főként korábban megjelent munkákra támaszkodó dolgozatok. Az eredeti kutatásokat teljesen nélkülöző egyszerű kompilációk, minthogy nem felelnek meg a pályázat követelményeinek, jutalmazásra vagy dicséretre nem javasolhatók. A bírálóbizottság szaktudományonként referenseket kért fel a pályaművek elolvasására és véleményezésére.

Történezművészeti szakbizottság: Benkő Samu, Benkőné Nagy Margit, Bodor András, Csetri Elek, Egyed Ákos, Imreh István, Jakó Zsigmond, Kiss András, Kovács András, László Attila, Pataki József, Sipos Gábor, Tonk Sándor.

Néprajzosi szakbizottság: Deményné Gazda Klára, Faragó József, Keszeg Vilmos, Kós Károly, Nagy Jenő, Pozsony Ferenc.

Nyelvészeti szakbizottság: Murádin László, Péntek János.

Ez év januárjában és februárjában a felkért referensek áttanulmányozták a pályamunkákat, majd szakbizottságokban tettek javaslatokat a díjazásra.

A történezművészeti szakbizottság 1993. február 27-én ülésezett, és egybevetve 52 pályamunka szakvéleményezését, kettőt közülük első díjra, hetet második díjra és 13-at harmadik díjra javasolt, 16 pályaművet pedig dicséretben részesítendőnek ítélte.

Március 5-én tanácskozott a néprajzosi szakbizottság, és a szakértői bírálatok alapján a 14 pályamunkából egyet-egyet első, második és harmadik díjra, egyet pedig dicséretre javasolt.

Két nappal később ülésezett a nyelvészeti szakbizottsága, és áttekintve tíz pályaművet és bírálatukat, közülük egyet második, egyet harmadik díjra, egyet pedig dicséretre javasolt.

Március 9-én Jakó Zsigmond elnökletével a kiküldött bírálóbizottság egybevetette a történezművészeti, néprajzosi és nyelvészeti javaslatait, betekintett a díjazásra ajánlott pályamunkákba és szakbírálatukba. Alapos mérlegelés után a bizottság úgy döntött, hogy három pályamunkát I. díjban, kilenc művet II. díjban, 15 pályaművet III. díjban részesít, 19 munkát pedig dicséretre érdemesít. A bizottság megállapította, hogy az I. díj 60 000 lejellel, a II. díj 40 000 lejellel, a III. díj 20 000 lejellel és valamennyi oklevéllel jutalmazandó, a dicséretet nyert pályamunkák szerzői szintén oklevelet kapnak.

E döntés után került sor a díjazott és dicséretben részesített pályaművek jelígis borítékainak felbontására. A nyertes munkák címét és rövid méltatását a szerzők nevével együtt az alábbiakban közöljük:

I. díjban részesült:

1. A *Tordai törvények a XVII. századból* c. pályamű, jelígeje »Honismeret—Farkas R.», szerzője Wolf Rudolf, Kolozsvár. Bíráló (Jakó Zsigmond, Csetri Elek) megállapítása szerint teljes szakszerűséggel elkészített forrásközlés, Torda város XVII. századi jegyzőkönyveinek szövegét adja (1603—1678). Eredetije a Magyar Országos Levéltárban őrzött Bethlen családi levéltárban található. Mind a terjedelmes bevezető tanulmány, mind a jegyzetek széles körű levéltári kutatásokon alapulnak.

2. A *Székelyföldi erődített templomok* c. pályamű, jelígeje „Turris fortissima nomen Domini”, szerzője Gyöngyössi János, Székelyudvarhely. Kovács András bírálatában megállapítja, hogy „a munka pontos, sok új információt közlő ... és ezért kiadásra célszerű lenne. Szövege világos, fogalmazása közérthető.” Bírálatát Kiss András is magáévá tette.

3. A *székelykapu (leírása, jelentései és eredete)* c. munka, jelígeje „Pax intrantibus”, szerzője Csergő Bálint, Csíkszereda. Nagy Jenő és Faragó József bírálatukban megállapítják: a pályamű udvarhelyszéki, csíki és háromszéki gyűjtés alapján, a szakirodalom alapos ismeretében írja le a székelykapu jellemzőit, történeti kialakulását, típusait. Külön fejezetben mutatja be tíz faragómester munkáját. Csatlolt rajzai a népművészeti rajztechnikák kiváló ismeretéről és alkalmazásáról tanúskodnak.

II. díjban részesült:

1. A *Székelyföld erdészettörténete* c. pályamunka, jelígeje „Hatod”, szerzője Kádár Zsombor, Marosvásárhely. Referensei, Imreh István és Egyed Ákos hangsúlyozzák, hogy a pályamű a szakirodalmat jól hasznosítja, levéltári kutatások eredményeit is fölhasználja. Külön érdeme a témaválasztás, mivel olyan, alig ismert szakterületre vet fényt, amelynek gyakorlati gazdasági vonatkozásai is vannak.

2. A *Csikmadaras története* c. mű, jelígeje „Hámos”, szerzője Pál-Antal Sándor, Marosvásárhely. Magyar András bírálatában megjegyzi: A felcsíki népes község árnyalt története bontakozik ki a gazdag levéltári forrásanyagra támaszkodó munkából. Helyet kap benne a népességi viszonyok alakulása, a helyi önkormányzat sajátosságainak vázolása; igen sikerült az egyház, iskola és tanítás kérdéseit tárgyaló fejezet.

3. A *Felső-Marosmente évszázadai egy falu tükrében* c. pályamű, jeligéje „Édesanyám rózsafája”, szerzői Palkó Attila és Zsigmond József, Kolozsvár. Referálói, Csetri Elek és Imreh István szerint a cím tulajdonképpen három munkát takar: Magyaró falu monográfiáját, a falu családtörténetét és helyneveit. A közel 600 oldalas kéziratban hatalmas történelmi és néprajzi anyaggyűjtés fekszik. Értékét emeli, hogy mind ez ideig a szóban forgó tájegység nemigen szerepelt a honismereti szakirodalomban.

4. A *Nyikómente* c. munka, jeligéje „Szép a Nyikó s a vidéke”, szerzője nem mellékelte a nevért borítékban. Murádin László és Péntek János bírálatukban kiemelik, hogy a pályamű 23 olyan Nyikó menti kis település legfontosabb adatait közli, amelyek közül nem egyet a teljes elnéptelenedés fenyeget. Összefoglalja az egyes falvak fontosabb helytörténeti adatait, helyneveit, a lakosok névsorát, családszerkezetét stb. Térképlapokon szemlélteti a települések bel- és külterületét, a temetők beosztását.

5. A *Fejezetek Kolozsvár és környéke régmúltjából* c. pályamű, jeligéje „Orbán Balázs”, szerzője Ferenczi István Mihály, Kolozsvár. Referensei, Bodor András és László Attila véleménye szerint a munka úttörő kísérlet a településföldrajz és a régészet kutatási eredményeinek ötvözésére egy erdélyi tájegység távoli múltjának alaposabb megismerése végett. Bár jelen állapotában befejezetlen, adatainak gazdagsága és szemléletének újszerűsége igen figyelemreméltó.

6. A *Zilah-i református kollégium diáknevsora 1646–1877* c. munka jeligéje „Limes”, szerzője Kovács Miklós, Zilah. Jakó Zsigmond és Sipos Gábor bírálatukban kiemelik, hogy e forrásközlés komoly nyeresége iskolatörténeti kutatásunknak. A diáknevsort iskolatörténeti bevezető és a diáktársadalom bemutatása kíséri. Kiadásra érdemes kézirat.

7. A *máramarosszigeti Református Lyceum egykori könyvtára* c. pályamunka, jeligéje „Deo, Uteris et pietati sacrum”, szerzője Balogh Béla, Nagybánya. Bíráló (Jakó Zsigmond, Sipos Gábor) az eredeti levéltári kutatásokon alapuló, figyelemre méltó pályamű értékei közül kiemelik a tudománytörténeti érdeklődést és az elsőrendű források alapos feldolgozását. Témájának fontossága további kutatások szükségességét jelzi.

8. Az *Erdélyi magyar népi építészeti képek* c. mű, jeligéje „Tiszta forrásból”, szerzője Bíró Gábor, Marosvásárhely. Kós Károly referátumában — amelyhez csatlakozik Faragó József is — jelzi, hogy erdélyi, túlnyomó részben székelyföldi falvak e századi építészetét illusztrálja az album formájú munka, jó minőségű fényképekkel és rajzokkal. Szöveges adatai alig vannak, célja láthatólag nem a szakszerű néprajzi-építészeti gyűjtés, hanem az erdélyi falukép reprezentatív bemutatása.

9. A *halál előjelei Csíkszentdomokoson* c. munka, jeligéje „Feltámadunk”, szerzője Balázs Lajos, Csíkszereda. Keszeg Vilmos bírálatában — egyetértőleg Faragó Józseffel és Nagy Jenővel — hangsúlyozza, hogy a gazdag helyszíni gyűjtésen alapuló pályamű közölt szövegei hitelesek, szerzője jól tájékozott a legfrissebb szakirodalomban is. Adatgyűjtését a tipológiai és strukturalista módszerrel párosítja. Örvendetes, hogy e dolgozat egy átfogó néprajzi gyűjtés része.

III. díjat kapott:

1. A *Delta története a kezdetektől 1848-ig* c. pályamű, jeligéje „Klító”, szerzője Pálkó István, Temesvár. Jakó Zsigmond és Kiss András bírálatára szerint a munka érdekes betekintést nyújt a bánási német telepesfalú XVIII–XIX. századi múltjába. Helyi, feltehetően levéltári forrásokat hasznosít, őrzési helyüket sajnos nem tünteti fel. A törökök kiűzése előtti korszakot tárgyaló rész csupán általánosságokban mozog.

2. A *szabad székelyek és kismesek mozgalma Erdélyben 1809-ben* c. pályamunka, jeligéje „Jeddre ne!”, szerzői Pál-Antal Sándor és Szabó Miklós, Marosvásárhely. Bíráló (Imreh István és Kiss András) kiemelik, hogy feldolgozatlan forrásanyagra épül. Címével ellentétben azonban nemcsak a Székelyföldre, hanem egész Erdélyre kiterjeszti az insurrectio tárgyalását. A bevezető tanulmány fajsúlyosabb, mint az adattári rész.

3. A *torockószentgyörgyi vár története* c. pályamű, jeligéje „Claudiopolis”, szerzője Lupescu Radu, Kolozsvár. Referensei, Jakó Zsigmond és Kiss András szerint szakigényeket jelző, alapos dolgozat, jó összefoglalása az eddigi irodalomnak, és pontos helyszíni ismereteken nyugszik. Levéltári forrásanyagot is hasznosít, fejtegetéseit jó képmellékletek támasztják alá.

4. A *Régi torockói sírkövek* c. munka, jeligéje „Requiem”, szerzője Vincze Zoltán, Kolozsvár. Kiss András bírálatában — Sipos Gáborral egyetértőleg — hangsúlyozza, hogy eredeti helyszíni felvételek és levéltári kutatások alapján a sajátos temetkezési szokásokat is rögzíti a régi sírkövek szövegének közlése mellett. Az elhunyt személyek vagy családok helyi társadalmi szerepét is vázolja.

5. A *magyarok utcája* c. pályamű, jeligéje „A magyarok utcája”, szerzője Gaal György, Kolozsvár. Egy kolozsvári utca fejlődésrajzát adja — állapítja meg bírálatában Nagy György és Kiss András — a föllelhető telekkönyvi lapokra, valamint várostörténeti kiadványokra támaszkodva. Főként tárgyi dolgok térbeli rendjeként szemléli a Belmagyar utcát, másodsorban veszi figyelembe az utca lakóit.

6. A *Sáromberke rövid története (1319–1944)* c. pályamunka, jeligéje „Marosmenti”, szerzője Szabó Miklós, Marosvásárhely. Egyed Ákos bírálatára szerint — Imreh Istvánnal egyetértőleg — a szokványos falumonográfiák főbb kérdéseit levéltári kutatásokra támaszkodva tárgyalja, kitér a település eredetére, egykori birtokosaira. Mivel tematikus szerkezetre épül, szövegében a történeti korok sajnos egybemosódnak.

7. A *torockói iskola pártfogói és tanulói (1789–1892)* c. mű, jeligéje „Alumnus”, szerzője Vincze Zoltán, Kolozsvár. Bíráló (Sipos Gábor és Benkő Samu) megállapítják, hogy témáját helyi levéltári kutatásokra alapozva dolgozza fel, értékelési helytállóak. Szélesebb körű tájékozódás indokolt lett volna.

8. A *Gyergyószék népoktatása a XVII. századtól a XIX. század közepéig* c. pályamunka, jeligéje „Gyergyó”, szerzője Albert Dávid, Székelyudvarhely. A gyergyói iskolázásról rajzolt képe — állapítja meg

bírálatában Magyar András Kiss Andrással egyetértőleg — az erdélyi jelenség szerves részének tűnik, de nem reked szűk provincializmusba. Gazdag kiadatlan forrásanyagra épül, felépítése világos, jól tagolt.

9. A *Tordaszentlászló iskolája (1606—1981)* c. mű, jelígeje „Egyház és anyanyelvű iskola”, szerzője Boldizsár Zeyk Imre, Tordaszentlászló. Referensei, Sipos Gábor és Csetri Elek jelzik, hogy időrendben tárgyalja az iskola fejlődését, az új- és jelenkori rész aránytalanul terjedelmes. Helyi és más levéltári forrásokra is támaszkodik, az oktatásfejlődés társadalmi hátterét azonban nem nyújtja.

10. A *székelydályai református templom kutatása* c. pályamű, jelígeje „Dálya”, szerzője Jánó Mihály, Sepsiszentgyörgy. Bírálója, Benkóné Nagy Margit Kovács Andrással megegyező megállapítása szerint a híres középkori templom történetét nyújtja, református egyházi forrásokra és a szakirodalomra támaszkodva, gazdag illusztrációs anyaggal. Beszámol ugyanakkor a leendő restaurálást megelőző falkutatások eredményeiről és az előkerült freskókról.

11. Az *Erdélyi védőrendszerek a XV—XVIII. században. Háromszéki templomvárak* c. munka, jelígeje „Perkő”, szerzője Tüdősné Simon Kinga, Bukarest. Referense, Benkóné Nagy Margit Kovács Andrással egyetértőleg megállapítja, hogy hatalmas adatgyűjtésre támaszkodik, történelmi bevezetőben tárgyalja a vártípusokat, utána topográfiai rész következik. Illusztrációit sajnos nem mellékelte, a topográfiai adatai viszont hasznosak.

12. A *Küküllőkeménfalva helynevei és Küküllőkeménfalva önkormányzata* c. pályaművek, jelígejük „Szülőföldem szép határa”, szerzőjük Csergő Bálint, Csíkszereda. Bírálói, Murádin László és Péntek János véleménye szerint teljességre törekvő, szakszerűen megírt dolgozatok. A mai helyneveket történelmi adatokkal is kiegészíti és térképlapokon lokalizálja. Az önkormányzat bemutatása pontos, alapos.

13. A *Gyimesi néprajzi dolgozatok* c. pályamunka, jelígeje „Csángók”, szerzője Tankó Gyula. Keszeg Vilmos bírálatában Faragó Józseffel egyetértőleg jelzi, hogy 15 dolgozatot tartalmaz, mindegyik a gyimesi csángó kultúra egy-egy szeletének bemutatása. Hatalmas helyszíni gyűjtőmunkára alapozódik, de a szakirodalom használata szórványos. A hagyományokkal szembeni nosztalgikus szemlélete azonban túlhaladott.

14. A *Húsvéti határkerülés a Gyergyói-medencében* c. mű, jelígeje „Feltámadás”, szerzője Gergely Katalin, Gyergyószentmiklós. Bírálói, Pozsony Ferenc és Faragó József kiemelik, hogy bár e néprajzi gyűjtés az 1989 utáni állapotokat rögzíti, de régi kéziratok szövegeket is felhasznál. A téma eddigi szakirodalmát viszont nem hasznosítja kellő mértékben.

15. A *marosvásárhelyi Bolyai Farkas Líceum negyven éve (1945—1985)* c. pályamunka, jelígeje „Bolyai”, szerzője Madaras Piroska, Marosvásárhely. Sipos Gábor és Nagy György bírálatában hangsúlyozza, hogy az adatgazdag dolgozat a közelmúlt részletes krónikája, pótolja a meg nem jelent iskolai értesítőket.

A bírálóbizottság dicséretben részesítette a következő pályaműveket:

— Bálinth Gyula (Sepsiszentgyörgy): Kovászna megye történelmi helységnevtára. Kovászna megye népessége a XVI. század közepén.

— Benedek Zoltán (Nagykároly): Nagykároly természeti földrajza, története, gazdasági és kulturális élete.

— Csernáttoni Lajos (Marosvásárhely): Marosvásárhely: vásárváros, iskolaváros.

— Horváth Szabolcs (Marosvásárhely): Marosjedd monográfiája.

— Jánó Mihály (Sepsiszentgyörgy): Hitvédelem és határőrség. Észrevételek a gelencei falképek vizsgálatához.

— Kocsis Károly (Kézdivásárhely): Salamon Ferenc (Csernátton): Ikafalva és az Ika vár monográfiája.

— Kolumbán Huba (Kolozsvár): Kőpecz község monográfiája.

— Mészáros János (Kolozsvár): Kisbács község monográfiája.

— Mézesné Kovács Etelka (Köröskisjenő): Szülőföldem Borosjenő.

— Mihály Gábor (Százazajta): Százazajta falu története.

— Pásztohy Zoltán (Csíkszereda): A csíkdánfalvi késő középkori vasbányamaradványok.

— Szász Béla (Nyárádszereda): Márkod község és egyházának története.

— Szirmai Béla (Brassó): Szászrégen város és közvetlen környékének néhány fontosabb történelmi mozzanata.

— Szöllősi Árpád (Marosvásárhely): Dokumentumok egy magyar nyelvű nemzetiségi főiskola sorsának történetéből a romániai diktatúra utolsó évtizedeiben.

— Tompa Ernő (Sepsiszentgyörgy): Káinoki falujegyzőkönyvek.

— Turai Adél (Szilágysomlyó): Szilágyborzás földrajzi nevei.

— Varga Árpád (Mezőtelegd): Adatok Pusztajlak néprajzához.

— Vozárik Edit (Budapest): Zilah a századfordulón.

— Zsigmond Enikő (Csíkszereda): A kászoni borvízipar kismonográfiája.

A bírálóbizottság megállapítja, hogy a következő jelígejű munkák nem feleltek meg a pályázat feltételeinek:

Ácsó, — Akácós út, — Alsószopor, — Amikor perpatvar, zenebona zúdul, — Bereck, — Csíkborszova, — Dona nobis pacem, — Egy öregdiák, — Erdővidék, — Ethnographia, — Gálfalva, — Görgény, — Hóvirág, — Itt élnek, halnod kell, — Kidőlt keresztfa, — Kitarás, — Kolozsvári egyletek, — Közép-Szolnok tartozéka volt, — Leányvár, — 896—1992, — Pekry, — Rózsa, — Sirály, — Síterízó, — Somolyó, — Súly alatt, — Szülőfalunk életünk, — Torja, — Töltsünk tiszta vizet a pohárba, — Tulipán, — Wass Otília

Végezetül a bírálóbizottság felkéri Imreh István tagtársunkat, hogy a nagy érdeklődést kiváltott honismereti pályázat teljes anyagának áttekintése alapján készítsen elemző tanulmányt, amely tanulságul és eligazításul szolgálhat a honismeret erdélyi művelői számára. Egyben javasolja ennek közzétételét folyóiratunkban, az Erdélyi Múzeumban.

PÁLYÁZATI FELHÍVÁS

I.

Az Erdélyi Múzeum-Egyesület megismétli nagysikerű *honismereti-helytörténeti pályázatát* olyan tanulmányok számára, amelyek erdélyi falvak, városok, vidékek, intézmények, (falusi és városi) iskolák, társadalmi szervezetek, egyházközségek, műemlékek, művészeti és történeti emlékek (műtárgyak, várak) múltját és értékelését tárgyalják, valamint néprajzi, népköltészeti, népművészeti, népzenei, magyar tájnyelvi témát dolgoznak fel a szakszerűség igényével, eredeti levéltári és helyszíni kutatások, új források (tehát nem csak az eddigi irodalom) alapján, vagy ilyen tárgyú ismeretlen anyagot (pl. egy falu földrajzi neveit) gyűjtenek össze és rendszereznek. A pályaművek legkisebb terjedelme 30—40 gépelt lap. Már közzétett dolgozatokkal nem lehet pályázni. A pályaműveket jelíges, a szerző nevét és címét tartalmazó boríték kíséretében 1994. december 31-ig kell beküldeni két gépelt példányban a következő címre: EME, 3400 Cluj 1, c.p. 191. Az Egyesület illetékes szakembereiből alakított bírálóbizottság a pályaműveket szakmai értékük szerint a pénz akkori vásárlóértékét figyelembe vevő komoly összegű (1993-ban 60, 40, 20 ezer lej értékű) pénzjutalommal díjazza.

II.

Az Erdélyi Múzeum-Egyesület pályázatot hirdet az *erdélyi magyarság intézményeinek* (pl. EMKE, EMGE, erdélyi magyar szövetkezeti mozgalom [Hangya Szövetség], Országos Magyar Párt, Romániai Magyar Népi Szövetség, Katolikus Státus, Református Igazgatótanács, Püspökségek stb.), nagy múltú iskolái (kollégiumai, líceumai), könyvtárai (pl. Teleki Téka, Batthyaneum), múzeumai (pl. Székely Nemzeti Múzeum) napjainkig terjedő történetének eredeti, levéltári kutatásokon alapuló *feldolgozására*. A monográfia megírására vállalkozó sikeres pályázóval az Egyesület a mű elkészítésére szerződést köt. A benyújtandó pályázatnak tartalmaznia kell a kutatási téma olyan részletes ismertetését, hogy abból és a sorra kerülő személyes meghallgatásból kiderüljön az illető kellő szakmai tájékozottsága és felkészültsége a feladat sikeres megoldására. A pályázathoz mellékelni kell a téma egyik részletének (legalább tíz gépelt lapnyi terjedelmű) kidolgozását. A sikeres pályázók munkáját az Erdélyi Múzeum-Egyesület — a szerződésben rögzített időhatáron belül — évenként megállapítandó összegű kutatási ösztöndíjjal támogatja. A pályázatok 1993. december 31-ig nyújtandók be az Egyesület fentebb megadott címére.